

Att göra studiensituationen tillgänglig för **vuxna**
med **läs- och skrivsvårigheter/dyslexi**

Utgivna skrifter i denna serie:

Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi (2011).

Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med psykisk ohälsa (2010).

Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med funktionsnedsättning. Information om stödsatser (omarbetad upplaga 2009).

Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med ADHD (2008).

Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med autism eller Aspergers syndrom (2008).

Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med utvecklingsstörning (2007).

Vid förfrågan kan skrifterna tas fram i alternativa format som till exempel e-bok, punktskrift eller lättläst.

Titel: Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

Ansvarig på SPSM: Kristina Yetkin.

Redaktör och text: Annika Wallin, Blira Konsult AB.

Referensgrupp internt på SPSM: Stefan Bonn, Elisabeth Eliasson Roos, Bertil Löfdahl, Leif Näfver, Gunilla Salo och Eva Valtersson.
Referensgrupp externt: Susanne Dahlgren från Skolverket, Sven Eklöf från Dyslexiförbundet FMLS, Malin Elgborn från Centrum för lättläst, Ulla Föhrer från Svenska Dyslexiföreningen och Christina Hellman från Stockholms universitet.

Grafisk form: Plan 2.

Illustration: Li Rosén Zobec, illi.

Tryck: Edita.

Skriften är utgiven av Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) och kan hämtas som pdf-dokument på myndighetens webbplats: www.spsm.se eller beställas från: order@spsm.se

ISBN: 978-91-28-00360-5 (tryckt version), 978-91-28-00361-2 (pdf-version).

Beställningsnummer: 00360

Förord

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) ska verka för att alla barn, elever och vuxenstudierande med funktionsnedsättning får tillgång till en likvärdig utbildning av god kvalitet. Myndighetens övergripande uppdrag är att alla ska få möjlighet att nå målen för sina studier och för sin utbildning.

SPSM kan ge olika stöd till huvudmän inom skolväsendet för vuxna (komvux, särvox och sfi). Myndighetens rådgivare ger specialpedagogiskt stöd och kan förmedla kunskap om pedagogiska konsekvenser av olika funktionsnedsättningar. Dessutom kan myndigheten utveckla, anpassa och framställa läromedel utifrån olika behov samt erbjuda kompetensutveckling i form av kurser och konferenser. Till folkhögskolor samt universitet och högskolor fördelar SPSM statsbidrag som bland annat ska möjliggöra för anordnarna att göra utbildningarna tillgängliga för studerande med funktionsnedsättning.

Den här skriften presenterar tillgänglighetslösningar som kan öka möjligheterna till studier för vuxna med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

Läsaren får också möta några lärare och studerande som berättar om sina erfarenheter.

Skriften vänder sig främst till anordnare av utbildning för vuxna, skolledare, lärare, studie- och yrkesvägledare och politiker. Förhoppningen är att skriften ska bidra till att fler vuxna med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi ska kunna studera och utbilda sig utifrån sina intressen och förutsättningar.

Redaktör och skribent har varit Annika Wallin, Blira Konsult AB. Kristina Yetkin, som arbetar med vuxenutbildning, har varit ansvarig på SPSM.

En intern och en extern referensgrupp har lämnat synpunkter på texterna. Den interna referensgruppen har bestått av rådgivare och sakkunniga på SPSM. Den externa referensgruppen har bestått av representanter från Centrum för lättläst, Dyslexiförbundet FMFLS, Skolverket, Stockholms universitet och Svenska Dyslexiföreningen. SPSM står dock som ensam ansvarig för innehållet i skriften.

Specialpedagogiska skolmyndigheten juni 2011.

Leif Näfver

Chef för Statsbidragsavdelningen

Denna skrift kan med fördel läsas tillsammans med *Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med funktionsnedsättning. Information om stödinsatser* som gavs ut av SPSM år 2009. Den innehåller övergripande information om lagar och regler på området utbildning för vuxna samt information om olika stödinsatser och vem som har ansvar för dem.

Innehåll

Förord.....	3
Utbildning är viktigt	5
Om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.....	6
Utredning av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.....	12
Att skapa en bra studiesituation.....	13
It-stöd vid läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.....	18
Utbildningsanordnarens ansvar för stöd och finansiering.....	21
Information till omgivningen	22
Utbildning för vuxna	24

Intervjuer:

Skriv och läs som tillvalsämne på allmän linje	28
Samlat stöd och gemensamt ansvar	30
Många lärare behöver ökad kunskap om dyslexi	32
Ingen förstod att David har dyslexi	34

Tips på kontakter	37
-------------------------	----

Litteraturtips.....	38
---------------------	----

Tack	39
------------	----

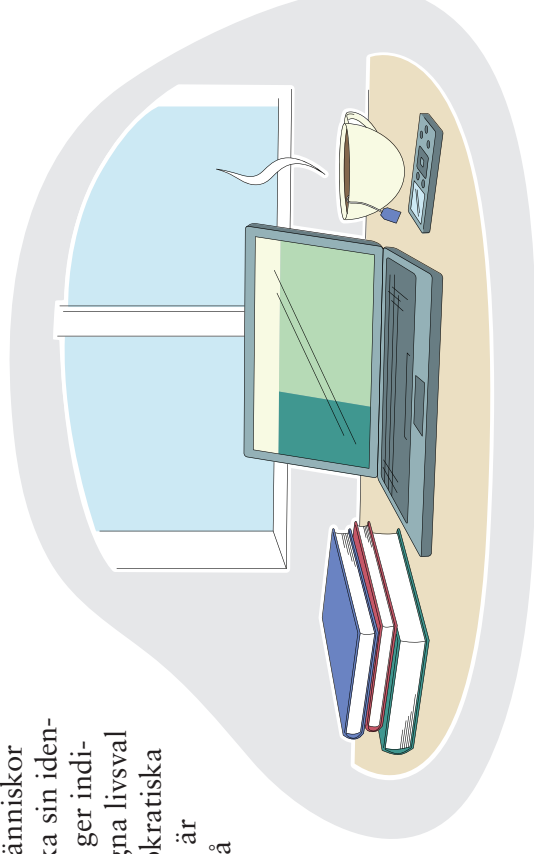
Utbildning är viktigt

Genom studier och utbildning kan människor utvecklas, få nya kunskaper och stärka sin identitet i samspel med andra. Utbildning ger individen makt och frihet att göra sina egna livsval och ökar möjligheten att delta i demokratiska processer och samhällsliv. Utbildning är också en viktig förutsättning för att få arbete och lön.

Alltför många vuxna med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi har dåliga erfarenheter av tidigare skolgång. En stor andel har inte fått det stöd som de har rätt till i grundskolan och gymnasieskolan och har därför upplevt många misslyckanden. Uteblivet stöd kan resultera i en motvilja mot alla situationer som kräver läs- och skrivförmåga, minskat självförtroende och en ökad risk för att senare hamna i arbetslöshet och utanförskap.

Vuxenstudier för alla

Vuxenstudier handlar ofta om att komplettera tidigare utbildning eller om att utbilda sig i ett nytt yrke, ta till vara begåvning och bygga vidare på intressen. Studierna kan vara en andra chans om utbildningsordnaren erbjuder en tillgänglig studiesituation och individuella lösningar.

Att studiesituationen görs tillgänglig för vuxna med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi är viktigt inte enbart för personer som har de här svårigheterna, det är också viktigt ur ett samhällsperspektiv. Genom att skapa utbildningsmiljöer som är tillgängliga för alla erbjuds samtliga studerande mångfald, erfarenhetsutbyten och nya perspektiv. Även arbetsmarknaden och samhället i stort gynnas av att fler får tillgång till utbildning.

Om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi

Vi lever i ett samhälle där skriftspråklig kompetens har avgörande betydelse. Att som vuxen kunna kommunicera i skrift och ta del av det som andra har skrivit är centralt i en mängd vardagliga situationer.

Det krävs att man kan läsa för att få tillgång till innehållet i dagstidningar, textade tv-program, samhällsinformation och bruksanvisningar. Det är nödvändigt att ha både läs- och skrivförmåga för att fylla i blanketter. Skriftspråklig kompetens är också en förutsättning för att kunna läsa veckobrevet från barnets skola och för att skriva ett mejl om man till exempel vill reklamera en vara.

I arbetslivet är det svårt att hitta något arbete som är helt utan läs- och skrivkrav även om behovet av att läsa och skriva förstås kan variera stort. Arbetsinstruktioner är ofta skriftliga och för många innebär en vanlig arbetsdag att man måste ta till sig stora textmängder, sovra i information och skriva inte bara på svenska utan kanske även på engelska och andra språk.

Även undervisningen i grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning är till stor del textbaserad. Ofta bygger studierna på ett forskande arbetsätt där den studerande förväntas ta ett stort ansvar för sitt kunskapsinhämtande. Han eller hon ska klara av att på egen hand söka information, bearbeta texter och skriva längre uppsatser.

För en person med läs- och skrivsvårigheter kan dessa krav innebära stora hinder och utmaningar varje dag.

Många har svårt att läsa och skriva

Breda undersökningar om läsförståelse i allmänhet visar att en så stor andel som 20 till 25 procent av Sveriges vuxna befolkning inte kan ta till sig innehållet i en vanlig dagstidning.

Skolverket anger att sex till åtta procent av eleverna i grundskolan har stora läs- och skrivsvårigheter och en vanlig bedömning är att fyra till åtta procent av befolkningen har dyslexi. Utbildningsanordnare får alltså räkna med att det varje år börjar ett antal personer som har svårt att läsa och skriva på deras kurser och utbildningar.

Termer och begrepp

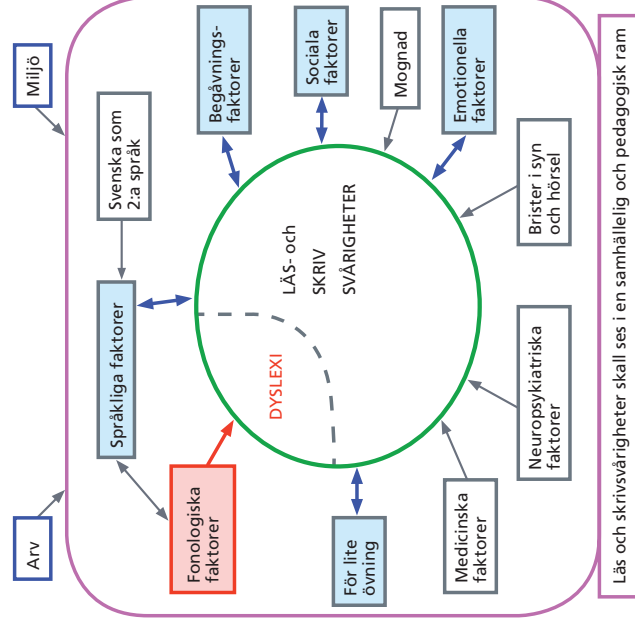
Det kan finnas många skäl till att en person har svårt att läsa och skriva. Det kan bero på syn- eller hörselnedsättning, utvecklingsstörning, språkstörning, nedsatt arbetsminne, koncentrations-svårigheter, bristfällig undervisning, att svenska är andraspråk eller på dyslexi. Alla dessa hinder försvårar läs- och skrivinlärnningen.

Läs- och skrivsvårigheter är en övergripande term som omfattar alla svårigheter med att läsa och/eller skriva oavsett orsak. Dyslexi utgör en undergrupp som särskilt definieras med avseende på svårigheternas orsaker och yttringar. Dyslexi innebär en specifik svårighet med att förstå sig på språkets ljudmässiga uppbyggnad.

Det är inte alltid en skarp gräns mellan läs- och skrivsvårigheter och dyslexi och därför används ofta begreppet läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

Begreppet specifika läs- och skrivsvårigheter kan användas med samma innebörd som dyslexi. Tidigare var begreppet ordblindhet vanligt då man trodde att dyslexi berodde på visuella svårigheter.

Modell över ett antal faktorer som beskriver läs- och skrivsvårigheter och dyslexi:

Christer Jacobson, lektor och leg. psykolog vid Institutionen för pedagogik på Linnéuniversitetet, har i en artikel i tidningen *Dyslexi* publicerat denna modell över faktorer som har betydelse för läs- och skrivsvårigheter.

Dyslexi

Som framgått ovan innebär dyslexi en svårighet med att förstå sig på språkets ljudmässiga uppbyggnad. Man benämner detta fonologiska svårigheter. En person med dyslexi har svårt att urskilja de olika ljuden i det talade språket och avgöra i vilken ordning ljuden kommer. Dyslexin gör det också besvärligt att se att talade ord kan delas upp i byggstenar som kan bytas ut och mixas till nya ord. En person med dyslexi kan till exempel höra ordet ”ros” och uppfatta ljudet som en enhet utan att urskilja att det finns ett ”r” och ett ”o” och ett ”s” i ordet.

”Inledningen på orden bok och bil är egentligen olika trots att det börjar med samma bokstav. När vi säger bok har vi redan från början format munnen till ett o. Ljuden för b och o kommer ut samtidigt. När vi börjar säga bil har vi istället dragit isär läpparna och ljuden för b och i kommer mer simultant. Att säga att båda orden börjar på b är en abstraktion och kan upplevas som förvirrande av en person med dyslexi”
/Ingvar Lundberg, professor i psykologi
Göteborgs universitet

Att läsa med flyt

Att läsa handlar om avkodning och förståelse. Att avkoda betyder att man kan separera språkets byggstenar och översätta bokstäverna till rätt språkljud. För att få flyt i läsningen måste avkodningen bli automatiserad. Läsaren måste känna igen ordet omedelbart oavsett om det är

skrivet med små eller stora bokstäver, skrivstil eller tryckbokstäver. Många som har dyslexi kan aldrig träna upp en god automatiserad läsning. När läsningen inte är automatiserad kräver den mycket tid, uppmärksamhet och läsförståelsen kan bli lidande: All kraft går åt till att avkoda och koncentrationen räcker inte till att samtidigt

fokusera på innehållet i texten. För att förstå vad man läser behöver man också ha ett tillräckligt stort ordförråd och goda bakgrundskunskaper så att innehållet kan sättas i sitt sammanhang. Risken finns alltid att en person med läs- och skrivsvårigheter läser för lite vilket går ut över läsvana och läsförståelse.

Mödosamt att skriva

För personer som har svårt att få grepp om språkets ljudmässiga uppbyggnad blir det mödosamt att tillägna sig skriftspråket. Stavning blir ett stort problem när man har en diffus uppfattning om i vilken ordning ljuden kommer. Stavningsproblemen brukar vara svåra att bli av med och följer med upp i vuxen ålder. När stavningen och

Definitioner av dyslexi

Det finns ingen entydig definition av dyslexi eller av läs- och skrivsvårigheter.

På Svenska Dyslexiföreningens hemsida www.dyslexiforeningen.se finns några vedertagna definitioner.

I Sverige används ofta en definition av Høien och Lundberg:

Dyslexi är en störning i vissa språkliga funktioner som är av betydelse för att kunna utnyttja skriftens principer vid avkodning av språket. Störningen ger sig i första hand tillkänna som svårigheter att uppnå automatisk avkodning vid läsning. Störningen kommer också tydligt fram i bristfällig stavning.

Den dyslektiska störningen går i regel igen i släkten, och man kan anta att en genetisk disposition finns i botten. Utmärkande för dyslexi är att problemen ofta är bestående. Även om man kan uppnå en godtagbar funktion i läsning, hänger problemen med stavning envist med. (Høien och Lundberg 1992)

IDA:s (International Dyslexia Association) styrelse antog följande definition av dyslexi i november 2002. Den är också accepterad av NICHD (amerikanska National Institute of Child Health and Human Development):

Dyslexi är en specifik inlärningssvårighet som är neurologisk till sitt ursprung. Dyslexi kännetecknas av svårigheter med korrekt och/eller flytande ordigenkänning och av dålig stavnings- och avkodningsförmåga. Dessa svårigheter är resultatet av en brist i språkets fonologiska komponent, och svårigheterna är ofta oväntade med tanke på individens övriga kognitiva förmåga och tillgången till effektiv skolundervisning. Sekundära konsekvenser kan innebära problem med läsförståelse, och en minskad läserfarenhet, vilket i sin tur kan hämma kunskapsutvecklingen och utvecklingen av ordförrådet.

avkodningen kräver mycket koncentration kan överblicken bli lidande och därför skriver många personer med dyslexi rörigt och ostrukturerat.

Rabla sekvenser

Personer med dyslexi brukar ha svårt att rabbla sekvenser som till exempel alfabetet, årets månader och multiplikationstabellen. En del forskare tror att det beror på en nedsättning i arbetsminnet. Andra forskare tror att de här svårigheterna snarare beror på att personer med dyslexi är osäkra på det språkliga ljudsystemet. Ljuden i sekvensen uppfattas inte som distinkta och avgränsade och blir därför svåra att förstå sig på och minnas.

Att ha och hitta orden

En del personer med dyslexi upplever att de har svårt att få fram rätt ord vid rätt tid – så kallad ordmobilisering. Det kan bero på att personen är osäker på hur ordet låter. Vi har alla upplevt detta, till exempel när vi ska uttala namnet på en utländsk plats eller person som vi bara hört vid något tillfälle. Vad hette landets president nu igen? Vi måste stanna upp, söka i minnet och har bara en vag uppfattning om hur namnet låt. Den här osäkerheten kan även märkas i talet. En person med dyslexi skulle till exempel omväxlande kunna säga ”vulkaner”, ”vulkaler” och ”vokaler” utan att själv vara medveten om det.

Dyslexi är ärftligt

Dyslexi förekommer på alla begåvningsnivåer och det finns en ärftlig faktor. Det man ärver är en sårbarhet – en ökad risk – för att få svårt att förstå sig på språkets ljudmässiga uppbyggnad. Men det är inte givet att dyslexin utvecklas även om sårbarheten finns där.

En del forskare menar att fler pojkar och män än flickor och kvinnor har dyslexi. Andra är mer tvetsamma och tror inte att skillnaden är så stor.

Tecken på dyslexi

Dyslexi kan se mycket olika ut. En del personer stavar skapligt men har stora svårigheter med avkodningen. Andra stavar sämre men har inga större problem med att läsa. Tecknen på dyslexi uppträder alltså i olika kombinationer och varierar från person till person. Det finns olika varianter på checklistor för att upptäcka dyslexi. Här intill är några exempel på hur dyslexi vanligen yttrar sig. Vuxna personer har ofta flera av de här svårigheterna men det är mycket ovanligt att en person har alla.

Läsning

- Långsam, trevande och hackig läsning.
- Har svårt att hinna läsa textremsan på tv.
- Läser snabbt och gissar vad som står.
- Läser fel eller utelämnar bokstäver, småord och ändelser.
- Stannar ofta upp och läser om.
- Svåra ord uttalas otydligt.
- Ord betonas och uttalas fel. Svårt med lång och kort vokal.
- Blir trött av att läsa. Får huvudvärk eller ont i ögonen.
- Har svårt att komma ihåg en text man just har läst.
- Har svårt att komma ihåg namn, telefonnummer och att rabbla sekvenser.
- Hörförståelsen är bättre än läsförståelsen.

Skrivning

- Har svårt att stava, speciellt längre ord.
- Vänder ord och kastar om bokstäver (dom blir mod, tro blir rot).
- Har särskilt svårt med dubbelteckning.
- Skriver långsamt.
- Svåräst handstil.
- Småord, ändelser och bokstäver i slutet av orden tappas bort.
- Svårigheter att anteckna och skriva av från tavlan.

Utredning av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi

När en lärare eller studerande misstänker att svårigheter i studierna kan bero på läs- och skrivsvårigheter/dyslexi bör den studerande utredas.

En utredning kan göras av pedagog, logoped, psykolog eller läkare. Många yrkesverksamma inom läs- och skrivområdet förespråkar teamutredningar där alla de här yrkesgrupperna deltar med sina speciella kunskaper. Men det kan vara lång väntetid för att få en sådan team-utredning.

Utbildningsanordnaren kan på eget initiativ ordna så att den studerande får göra en pedagogisk läs- och skriv/dyslexiutredning. Utredningen ger svar på vilken typ av stöd som just den här studerande behöver.

Helst ska varje utbildningsanordnare ha minst en person i kollegiet som kan göra en pedagogisk läs- och skriv/dyslexiutredning. Om det inte finns någon med rätt kompetens bör utbildningsanordnaren ta hjälp utifrån. Vilken hjälp som finns att tillgå varierar över landet. En del kommuner har särskilda resurser för läs- och skriv/dyslexiutred-

ningar som är kopplade till skola och vuxenutbildning. Enligt Dyslexiförbundet FMLS erbjuder cirka hälften av landstingen remiss till dyslexiutredning via vårdcentral. På andra platser får den studerande vända sig till privata företag och ibland själv bekosta utredningen.

Dyslexi med svenska som andraspråk

Om en vuxenstuderande med annat modersmål än svenska har svårigheter med att läsa och skriva kan det vara komplicerat att bedöma om det beror dyslexi eller på något annat. Idag finns inga standardiserade tester för att utreda dyslexi hos personer med svenska som andraspråk. Vanligtvis går det bra att använda tester på svenska för att kontrollera avkodning vilket innebär att man testar om personen kan läsa ut orden. Om det finns en modersmållärare tillgänglig kan han eller hon bli en viktig resurs i utredningen. Det bästa är förstås om modersmållärare får fortbildning om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

Vem utreder vad?

Läs- och skrivsvårigheter i allmänhet kan ha många olika orsaker. Svårigheterna kan uppkomma på grund av koncentrationssvårigheter till följd av en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, en lättare utvecklingsstörning, en språkstörning eller dyslexi. Det kan också finnas andra faktorer som gör att en person har svårt att lära sig att läsa och skriva. Logopeder, psykologer och i vissa fall läkare kan utreda orsakerna.

När utredningen görs av en pedagog ställs en pedagogisk diagnos med fokus på hur svårigheterna tar sig uttryck i studiesituationen. En pedagogisk diagnos kan användas när personen behöver intyg för att få särskilt stöd under en utbildning, för ansökan om förlängd studietid hos CSN eller för förlängd tid vid högskoleprovet.

Att skapa en bra studiesituation

Det är aldrig för sent att studera men många personer med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi har negativa erfarenheter från tidigare skolgång. Bara att behöva läsa en text kan påminna om gamla nederlag. En del personer har under lång tid försökt dölja sina svårigheter och utvecklat strategier för att undvika situationer som kräver läsning och skrivning. Kanske har man levt med känslan av att ”alla andra är duktiga men jag är dum” och mött lärare som har varit oförstående och klandrande. För den som känner så kan det vara ett stort steg att börja studera som vuxen.

En tillgänglig studiemiljö

Rektor eller motsvarande har ett övergripande ansvar för att göra hela studiesituationen tillgänglig. Kommunikation, information och den studiesociala miljön ska präglas av en förståelse för att det finns personer som har svårt att läsa och skriva.

Lärare och studerande bör ha tillgång till kompensatoriska datorprogram och det ska finnas rutiner för att ta fram studiematerial i alternativa format. Det är viktigt att all personal – även de som arbetar i receptionen, kafeterian, vaktmästeriet och med datasupport – får fortbildning om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och vet vilka stöd som utbildningsanordnaren erbjuder.

Dialog om hur studierna ska utformas

Hur läs- och skrivsvårigheter/dyslexi tar sig uttryck kan variera stort mellan olika individer. Därför måste en studieplan och individuellt stöd utformas i samråd med den studerande och utgå från hans eller hennes önskemål och från de krav som finns för att nå målet för studierna. Den studerande och utbildningsanordnaren bör skapa en ömsesidig dialog kring de här frågorna. I samtal om hur studiesituationen kan göras tillgänglig är det viktigt att utgå från den studerandes styrkor, förmågor och möjligheter. Samtalen kan dokumenteras genom anteckningar eller genom att spela in det som sägs. Som avslutning kan det vara bra att återberätta tillsammans så att det blir klart att den studerande och utbildningsanordnaren har uppfattat besluten på samma sätt.

Lärares förhållningssätt

Den enskilt viktigaste faktorn för att den studerande ska lyckas och uppleva studierna som positiva är läraren. Lärares uppgift är att skapa en tillåtande atmosfär där den studerande inte behöver vara på sin vakt. Där inte hotet om att misslyckas eller ”avslöjas” tvingar fram ineffektiva strategier som hindrar kunskapsinhämtande och utveckling. Förhållningssättet bör präglas av tilltro till den studerandes förmåga. Läraren bör också visa intresse för att lösa eventuella

problem som uppstår och föra en kontinuerlig dialog med den studerande om vad som fungerar bra och vad som fungerar sämre.

Alla ämnen kan göras tillgängliga

Dyslexi är en bestående funktionsnedsättning och inget som ”växer bort” eller går över med tiden. Svårigheten med att förstå sig på språkets ljudmässiga uppbyggnad består alltså i vuxen ålder men med rätt stöd kan läs- och skrivförmågan övas upp. Ju tidigare i livet som stödet sätts in desto bättre är det. Hos vuxna handlar det ofta om att hitta strategier och verktyg för att kompensera svårigheterna.

Det finns särskilda läs- och skriv/dyslexilinjer och undervisningsgrupper för vuxna på folkhögskolor och komvux runt om i landet. De ger möjlighet att öva upp läs- och skrivförmågan. Många vuxenstuderande har haft stor nytta av att först gå en sådan kurs innan de fortsätter med andra studier. Men en person måste inte ha gått en sådan kurs innan han eller hon kan studera andra ämnen. Med hjälp av pedagogiskt stöd och alternativa verktyg kan studier göras tillgängliga i vilket ämne som helst, oavsett vilken läs- och skrivförmåga som den studerande har.

Återberätta och samtala

För många studerande med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi är det till stor hjälp om läraren återberättar vad som står i en bok eller förklarar olika fenomen muntligt. Informationen kom-

mer då i en talspråklig form som är lättare att ta till sig för den som inte är vän med det skrivna språket. Att föra samtal och resonera om studieinnehållet är därför särskilt viktigt i grupper där det finns en eller flera studerande med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Ofta får dessa studerande problem när de enskilt ska läsa frågor och skriva svar på uppgifter men i samtal och dialog kan de delta på lika villkor som andra.

Anteckningshjälp

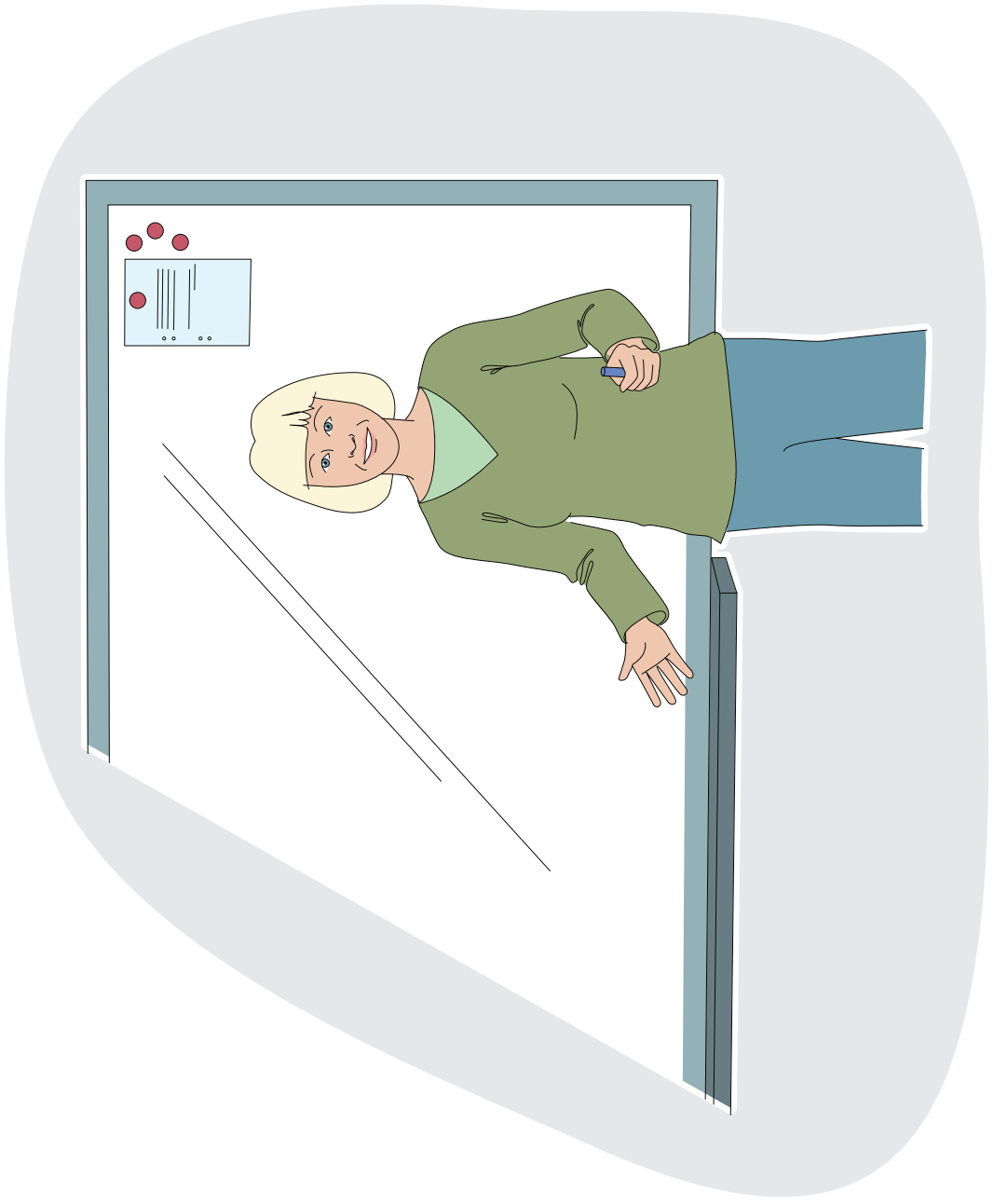
Det är vanligt att personer med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi har svårt att lyssna och anteckna samtidigt. En lösning är att låta den studerande spela in det som sägs och en bra regel är att allt som antecknas på tavlan också ges på papper. Läraren kan gärna dela ut kopior av egna anteckningar eller Powerpoints i början av lektionen så att den studerande sedan kan koncentrera sig på att lyssna. Ett annat alternativ är att ordna med anteckningshjälp i gruppen.

En del lärare väljer att tillhandahålla anteckningar och lektionsinnehåll digitalt på mp3-spelare, USB-minne eller via en webbplatsform. Fördelen med det är att den studerande slipper skanna och direkt kan få texten uppläst med talsyntes.

Bild och film

Många fenomen kan beskrivas och illustreras tydligt med hjälp av bilder. En mindmap kan visa hur saker och ting hänger ihop och några

Powerpoints kan beskriva en sekvens ur ett skeende. Bilderna ska på ett konkret sätt belysa det som undervisningen handlar om. Film kan också användas. Ibland är det lättare att titta på en filmsnutt på några minuter än att läsa en text.

Inläst och uppläst text

Inläst material är ofta lösningen för personer med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, och en hel del läromedel ges ut i DAISY-format.

För många fungerar det bäst att lyssna samtidigt som de läser. Det ger möjlighet att följa med i texten och göra understrykningar och markeringar i boken. En del personer blir emellertid inte hjälpta av inläst material. En uppläst text består ofta av långa stycken och kan ha en komplicerad satsbyggnad. Det är en form som avviker från det naturliga samtalet och som många personer med läs- och skrivsvårigheter är ovana att hantera.

Lättläst material

För en del kan lättläst material underlätta. En lättläst text är kortfattad med välkända ord och enklare innehåll men ger all nödvändig information. Andra behöver texter som innehåller mer information och förklaringar. Läraren får

tillsammans med den studerande prova sig fram för att förstå vilka typer av texter och format som fungerar bäst.

Skriva på dator

En del personer med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi tycker att det är lättare att skriva på datorn om vissa typsnitt används. Man brukar säga att det typsnitt som man är mest van att möta är det bästa att använda. Läraren kan föreslå typsnitt som Times, Tahoma eller Arial och tipsa den studerande om att inte skriva med mindre storlek än 14. Det kan också vara bra att testa att byta bakgrundsfärg på datorn, förkorta raderna, öka marginalerna och fetmarkera texten. De flesta har lättare att läsa och skriva om man ökar radavståndet – 1,5 brukar fungera bra. För att öka läsbarheten bör även de texter som läraren själv skriver och delar ut till de studerande redigeras på detta sätt med större teckenstorlek, ökat radavstånd och mycket luft.

Studieteknik

Med en bra studieteknik blir det lättare att ta till sig innehållet i studierna. Personer med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi är ofta ovana vid

att bearbeta stora textmängder och kan behöva stöd för att förbättra sin studieteknik. Det kan handla om att öva upp minnestekniker, lära sig att göra understrykningar, mindmaps och använda stödord.

Mentor

En del personer kan vilja ha en mentor under studietiden. Mentorn kan till exempel vara en lärare eller en person som tidigare har gått utbildningen. Tillsammans med mentorn kan den studerande läsa texter och resonera kring och återberätta innehållet. Under perioder då studierna kan kännas tunga kan mentorn komma med uppmuntran och hjälpa till att prioritera bland uppgifterna.

Extra tid och muntlig komplettering

Studerande med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi behöver framför allt extra tid för att hinna med läs- och skrivuppgifter. Detta är särskilt viktigt att komma ihåg i provsituationer. En del studerande föredrar att göra muntliga prov eller att ha en muntlig komplettering till skriftliga prov.

Undantagsbestämmelse

Det finns en undantagsbestämmelse inom vuxenutbildningen som innebär att en person med till exempel dyslexi skulle kunna få VG i svenska även om stavningen är dålig. Ett VG kan ges om personen har påfallande goda kunskaper inom ett annat relevant område – till exempel skriver mycket bra. (Det finns många författare med dyslexi.)

”Om det finns särskilda skäl, får det vid betygssättningen bortses från enstaka betygskriterier eller kunskapskrav eller enstaka delar av sådana kriterier eller krav. Med särskilda skäl avses funktionsnedsättning eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för att eleven ska kunna uppfylla kraven för visst kriterium eller nå ett visst kunskapskrav. De kriterier eller krav som rör säkerhet och de som hänvisar till lagar, förordningar eller myndighetens föreskrifter ska dock alltid uppfyllas.” (20 kap.28 §, Skollagen 2010:800)

It-stöd vid läs- och skrivsvårigheter/dyslexi

Det finns ett stort utbud av alternativa verktyg som kompensatoriskt stöd för personer med läs- och skrivsvårigheter. Lärare och utbildningsanordnare kan vända sig till Specialpedagogiska skolmyndigheten, Hjälpmedelsinstitutet och kommunens skoldatatek för att få mer information. Nedan finns beskrivningar av några olika möjligheter till stöd.

Skoldatatek

Skoldatatek innebär en kommunal och övergripande verksamhet som ansvarar för och arbetar med it och specialpedagogik. Idag (2011) har mer än hälften av Sveriges kommuner tillgång till ett skoldatatek (i landet finns drygt 150 skoldatatek). Verksamheterna kan se olika ut men har ofta fokus på koncentrationssvårigheter och läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Läs mer på www.skoldatatek.se

eller en fristående DAISY-spelare. Personer med funktionsnedsättning i form av läshandikapp har enligt 17§ i Upphovsrättslagen rätt att låna eller köpa e-böcker. Biblioteken benämner dessa böcker talböcker.

Läsa upp text

Ett läsprogram med talsyntes i datorn läser upp digital text. Det kan vara text i e-post, olika typer av dokument eller text på internet samt i programmenyer. En skanner och ett OCR-program (OCR betyder optical character recognition) kan omvandla tryckt text till digital text. Texten kan sedan läsas upp av talsyntes. Det finns ett flertal läsprogram med syntetiska röster på många olika språk.

Skriva text

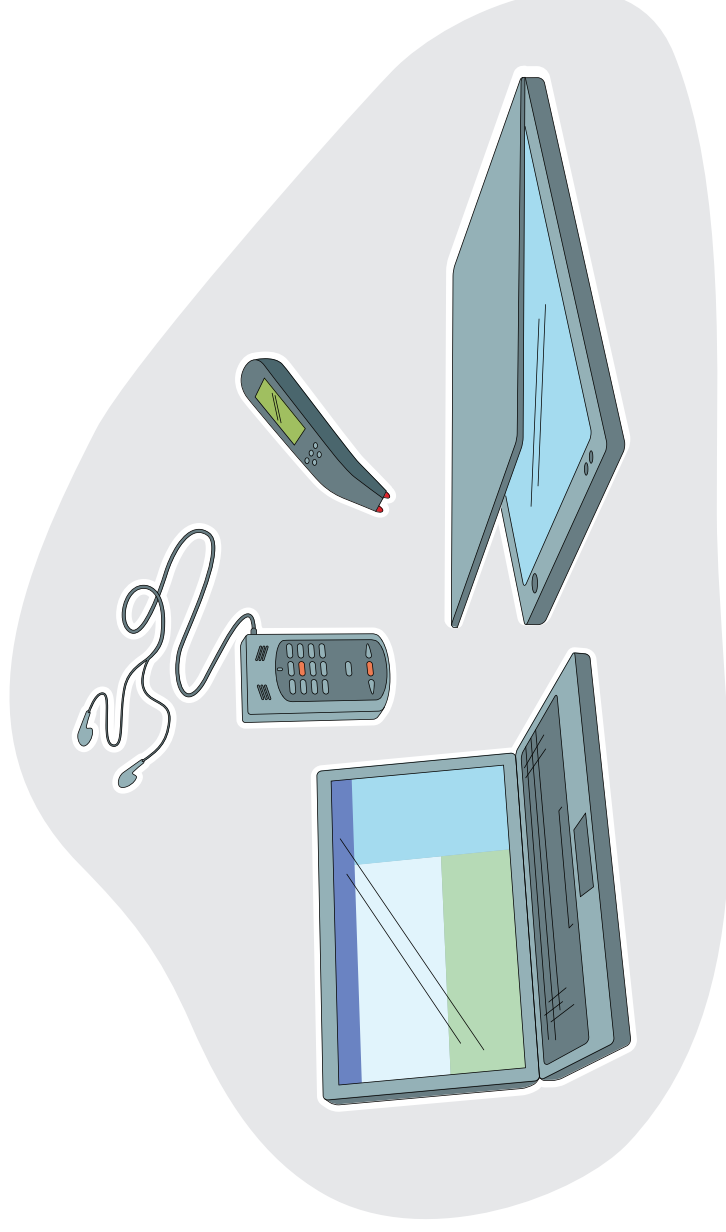
Läsprogrammen med talsyntes ger även ljudstöd vid skrivning. Det kan innebära att man hör bokstavsljudet för varje tangent som trycks ned på tangentbordet. Talsyntesen läser sedan hela ordet och/eller den färdiga meningen. Läsning med talsyntes kan fungera som språkkontroll när man har skrivit klart.

Stavnings- och språkkontroll

I de vanliga programmen för ordbehandling finns verktyg för rättstavnings- och språkkontroll. En del läsprogram med talsyntes innehåller också

E-böcker

En e-bok kan bestå av data i form av enbart text, enbart ljud eller av text, ljud och film i olika kombinationer. Vilken typ av e-bok man väljer bör styras utifrån behov. En bok i DAISY-format har ett strukturerat innehåll som gör att det är enkelt att navigera (hoppa) i boken. För att lyssna på en e-bok behövs ett program i datorn

liknande funktioner. För kompletterande stöd på svenska och engelska finns programmen Stava Rex och SpellRight. De är speciellt utvecklade för personer med dyslexi.

Förklarad text

Ordlistor eller lexikon i datorn eller online kan ge förklaringar, synonymer och översättningar

av ord. Till exempel finns SAOL Plus – Svenska Akademiens Ordlista, datorversionen – och Gustavas ordböcker där det går att söka på ett ord även om man skriver in det felstavat. Man skulle till exempel kunna skriva in ordet ”skuskötörska” och ändå få upp en förklaring på ordet sjukskötörska.

En skannerpenna med inbyggda ordlistor och talsyntes kan ge snabba förklaringar eller översättningar vid läsning av böcker och tidningar.

Ordprediktion

Det finns datorprogram som kan ge förslag på vilket ord man håller på att skriva. För den som skriver långsamt kan det avsevärt öka skrivhastigheten. En del program kan också hantera felstavningar. Ett exempel på ett sådant program är Saida som predicerar på fonetisk bas och föreslår ord medan man skriver. Skriver man ”syk” kan både cykel och psykologisk ges som förslag.

Diktering

Med digitala fickminnen, mp3-spelare och de flesta mobiltelefoner har man möjlighet att spela in en röstanteckning istället för att skriva.

Med ett taligenkänningsprogram kan talat språk omvandlas till text i datorn.

Mobiltelefon

Att använda kamera, kalender och röstinspelning är några olika möjligheter till att dokumentera, organisera och komma ihåg. Till en så kallad ”smart telefon” finns olika program eller applikationer för till exempel läsning av e-böcker och uppläsning med talsyntes.

Läsplatta, surf- eller pekplatta

Idag finns olika typer av läs-, surf- och pekplattor som kan innebära nya möjligheter och enklare hantering av texter och böcker. Tillgången till applikationer ökar kraftigt och flera av de funktioner som tidigare användes i dator är redan nu tillgängliga genom enklare och andra alternativ. Den snabba utvecklingen på området innebär med största sannolikhet att allt fler möjligheter öppnar sig.

Utbildningsanordnarens ansvar för stöd och finansiering

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) kan ge olika stöd till huvudmän inom skolväsendet för vuxna (komvux, särvox och sfi). Myndigheten har rådgivare runt om i landet som ger specialpedagogiskt stöd och kan förmedla kunskap om pedagogiska konsekvenser av olika funktionsnedsättningar. I rådgivningen ingår även frågor om läromedel, bland annat finns läromedelsutställningar på sexton orter. Dessutom kan myndigheten anpassa läromedel utifrån olika behov och erbjuda kompetensutveckling i form av kurser och konferenser. Utbildningsanordnare kan ta kontakt med SPSM för vidare information.

Bidrag

Folkhögskolor, universitet och högskolor kan söka statsbidrag från SPSM. Bidragen ska på olika sätt möjliggöra för anordnarna att göra utbildningarna tillgängliga för studerande med funktionsnedsättning.

Vuxna med funktionsnedsättning och deras anhöriga kan ansöka om bidrag i samband med att de deltar i vissa korta studier vid folkhögskola, studieförbund eller kommunal vuxenutbildning. Även personer som studerar inom särvox kan ansöka om bidrag under vissa förutsättningar.

Ansvars- och finansieringsprincipen

”En av de grundläggande principerna inom svensk handikappolitik är den så kallade ansvars- och finansieringsprincipen. Den innebär att varje sektor i samhället skall utforma och bedriva sin verksamhet så att den blir tillgänglig för alla medborgare, inklusive personer med funktionshinder. Kostnaderna och de nödvändiga anpassningsåtgärderna skall finansieras inom den ordinarie verksamheten.”

Källa: Regeringens proposition 1999/2000:79, Nationella handlingsplanen för handikappolitiken, sidan 16.

Information till omgivningen

Om lärare, övrig personal och medstudenter får kunskap om den studerandes svårigheter blir bemötandet ofta bättre. Givetvis är det den studerande själv som avgör vilka som ska få information och vem som ska lämna information om hans eller hennes problematik eller diagnos.

Nedan är ett kopieringsunderlag. Den studerande kan kryssa för sina önskemål och förutsättningar. Listan kan sedan fungera som utgångspunkt för samtal om vilket stöd som behövs i studiesituationen.

Mina önskemål och förutsättningar.

Namn: _____

Så här yttrar sig mina läs- och skrivsvårigheter/dyslexi:

☐ 1. Jag läser långsamt.	☐ 9. Min hörförståelse är bättre än min läsförståelse.
☐ 2. Jag läser bara när jag måste.	☐ 10. Det händer att jag utelämnar bokstäver, småord eller ändelser när jag skriver.
☐ 3. Ibland gissar jag vad som står.	☐ 11. Jag har svårt att stava.
☐ 4. Jag har svårt att upprepa långa och krångliga ord.	☐ 12. Min handstil är inte så vacker.
☐ 5. Jag har svårt att rabbla och använda alfabetet.	☐ 13. Jag har svårt att lyssna och ta anteckningar samtidigt.
☐ 6. Jag har svårt att minnas namn, telefonnummer och pin-koder.	☐ 14. Jag har svårt att skriva av från tavlan.
☐ 7. Det tar lång tid för mig att nöta in glosor och nya ord.	☐ 15. Jag har svårt att formulera en mening och sätta punkt.
☐ 8. Jag blir trött av att läsa. Ibland får jag huvudvärk eller ont i ögonen.	

Mina önskemål:

- 1. Mina lärare ska få information om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.
- 2. Mina medstudenter ska få information om att jag har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.
- 3. Jag vill ha både muntlig och skriftlig information.
- 4. Jag vill ha hjälp med anteckningar, till exempel av medstudenter/kurskamrat.
- 5. Jag behöver strukturerade anteckningar på tavlan med tydliga rubriker – inte allt huller om buller.
- 6. Jag vill ha möjlighet att fotografera av lärarens anteckningar på tavlan och/eller spela in lektioner.
- 7. Jag önskar få åhörarkopior till Powerpoint.
- 8. Jag vill ha inläst kurslitteratur.
- 9. Jag har svårt att ta till mig långa inlästa texter. För mig passar det bättre att få innehållet återberättat.
- 10. Jag vill gärna prova lättläst material.
- 11. Jag behöver någon – till exempel en mentor – som jag kan diskutera studieinnehållet tillsammans med.
- 12. Jag vill bli erbjuden muntliga prov/redovisningar eller möjlighet till muntlig komplettering vid skriftliga prov.

- 13. Jag vill ha längre tid på prov.
- 14. Jag behöver ha tyst när jag läser.
- 15. Jag vill kunna förbereda mig inför kommande lektion. Till exempel ta del av Powerpoints som ska visas under lektionen.
- 16. Jag vill testa olika kompensatoriska program på datorn. Jag har inte tidigare använt det.
- 17. Jag har erfarenhet av att använda kompensatoriska program på datorn. De program som fungerar bäst för mig är:

Annat som är viktigt för mig:

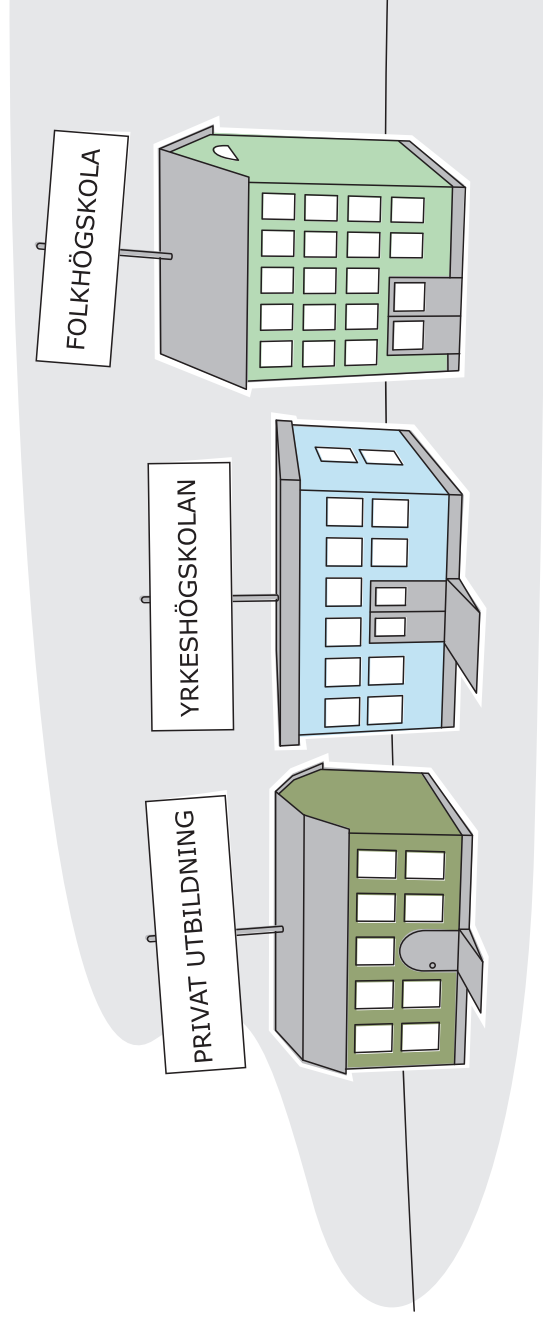

Detta material får lämnas ut till:

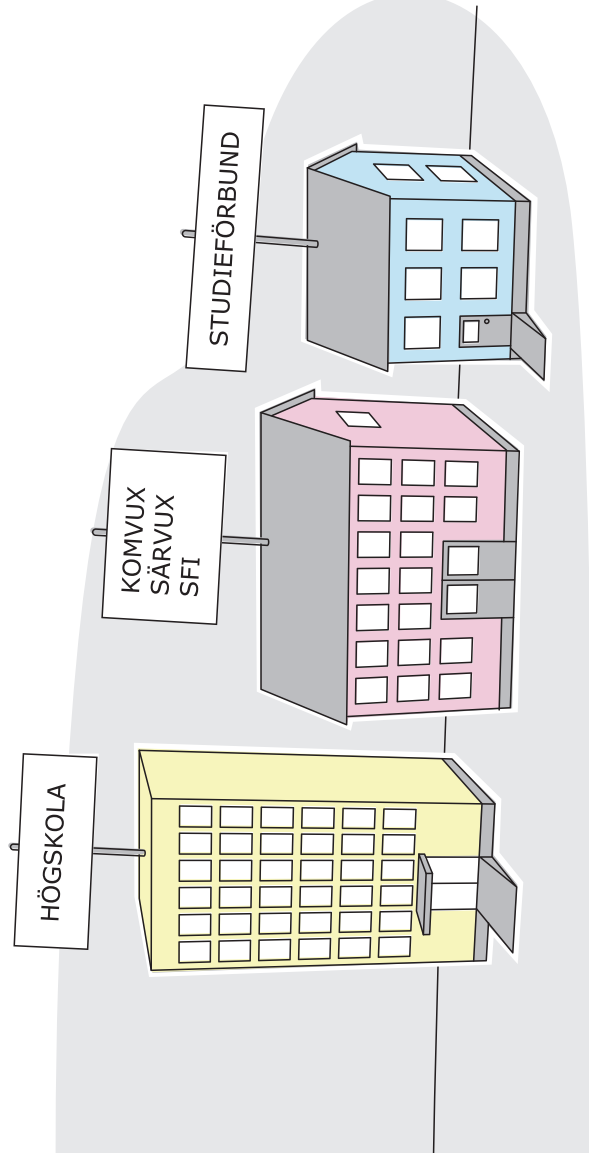
Utbildning för vuxna

Alla som arbetar med studier och utbildning för vuxna behöver kunskap om vilka stöd som finns och om de lagar och regler som gäller för att möjliggöra studier för personer med funktionsnedsättning. Utbildningsanordnare inom alla utbildningsformer måste också erbjuda en tillgänglig miljö. Tillgänglighet gäller såväl de fysiska förhållandena som kommunikation, information och den studiesociala miljön. Läs mer om detta i SPSM:s skrift *Att göra studiesituationen*

tillgänglig för vuxna med funktionsnedsättning. Information om stödsatser (2009).

Utbildning för vuxna i Sverige idag (2011) omfattar skolväsendet för vuxna med kommunal vuxenutbildning (komvux), vuxenutbildning för utvecklingsstörda (särvux) och svenskundervisning för invandrare (sfi); folkbildningen med kurser/studiecirklar vid folkhögskolor och studieförbund; högskole- och universitetsutbildningar; arbetsmarknadspolitiska program

(arbetsmarknadsutbildning); utbildningar inom Yrkehögskolan och utbildningar som bedrivs i privat regi.

Den nya skollagen

Den 1 juli 2012 träder den nya skollagen (SFS 2010:800) i kraft för den kommunala vuxenutbildningen. Då utmönstras förkortningarna komvux, särvox och sfi ur lagtexten men förkortningarna kan fortfarande användas i andra

sammanhang. Vuxenutbildning för utvecklingsstörda (särvox) byter namn till särskild utbildning för vuxna och svenskundervisning för invandrare (sfi) byter namn till utbildning i svenska för invandrare.

Enligt den nya skollagen är målet för kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare att vuxna ska stödjas och stimuleras i sitt lärande. De ska ges möjlighet att utveckla sina kunskaper

och sin kompetens i syfte att stärka sin ställning i arbets- och samhällslivet samt att främja sin personliga utveckling. Utgångspunkten för utbildningen ska vara den enskildes behov och förutsättningar.

Kommunal vuxenutbildning (komvux)

Kommunal vuxenutbildning ska ge kunskaper motsvarande grundskolan (grundläggande nivå) eller gymnasieskolan (gymnasial nivå). De som fått minst utbildning ska prioriteras och för varje elev ska det finnas en individuell studieplan. Planen ska innehålla uppgifter om den enskildes utbildningsmål och planerad omfattning av studierna.

Särskild utbildning för vuxna (särvox)

Särskild utbildning för vuxna vänder sig till vuxna med utvecklingsstörning och till personer med förvärvade hjärnskador. Utbildningen ska motsvara den nivå som kan uppnås i grundsärskolan eller i gymnasiesärskolan. De som fått minst utbildning ska prioriteras och för varje elev ska det finnas en individuell studieplan. Planen ska innehålla uppgifter om den enskildes utbildningsmål och planerad omfattning av studierna.

Utbildning i svenska för invandrare (sfi)

Utbildning i svenska för invandrare ska ge grundläggande kunskaper i det svenska språket. Kursplanen får anpassas för personer med utvecklingsstörning och för döva och hörselskadade.

Folkhögskola

Folkhögskolestudier är ofta ämnesövergripande och bedrivs i projektform med utgångspunkt i deltagarnas behov, förkunskaper och erfarenheter. Till skillnad från andra skolformer är folkhögskolor inte bundna av centralt fastställda läroplaner.

Varje folkhögskola bestämmer själv över sin verksamhet och profil. I Sverige finns 150 folkhögskolor. Av dessa drivs 108 av folkrörelser, organisationer och stödföreningar, 41 drivs av landsting och regioner och en av kommunal huvudman. Ett 30-tal folkhögskolor anordnar långa allmänna kurser med särskild inriktning för studerande med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. För mer information se *Folkhögskolekatalogen* och www.folkhogskola.nu.

Folkbildning

Den gemensamma värdegrunden om alla människors lika värde och tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning är ett särskilt motiv för statens stöd till folkbildningen, enligt förordningen om statsbidrag till folkbildningen (1991:977).

Till folkbildningen räknas folkhögskolor och studieförbund.

Studieförbund

Studieförbundens verksamheter utgår från deltagarnas erfarenheter, behov och förkunskaper. Utöver studiecirkel bedriver studieförbunden även en betydande kulturverksamhet, bland annat i de över 250 kommuner som saknar statliga kulturinstitutioner. I Sverige finns tio statsbidragsberättigade studieförbund.

Högskolan

Utbildning på högskolan innebär högre eftergymnasiala studier. Sammanlagt finns det drygt 50 högskolor, universitet och enskilda utbildningsanordnare som ger akademisk utbildning i Sverige. Universitetens och högskolornas huvudsakliga uppgifter är att bedriva utbildning och forskarutbildning samt samverka med det omgivande samhället. En stor del av den statligt finansierade forskningen sker vid universitetet och högskolorna.

Arbetsmarknadsutbildning

Arbetsmarknadsutbildning ges vid de kurser som Arbetsförmedlingen upphandlar av olika utbildningsanordnare som till exempel utbildningsföretag eller högskolan. Utbildningen ska leda till arbete och är ofryst yrkesinriktad.

Utbildningar inom Yrkeshögskolan

Yrkeshögskolan samlar en rad eftergymnasiala utbildningar som regleras i en gemensam lag. Utbildningarna inrättas utifrån arbetsmarknadens behov.

Privata utbildningar

Det finns även eftergymnasiala utbildningar som bedrivs i privat regi av till exempel utbildningsföretag eller stiftelser. Flera av dem finansieras genom att den studerande betalar en avgift.

Skriv och läs som tillvalsämne på allmän linje

Clara Hyldgaard Nankler är folkhögskollärare och specialpedagog. Hon har jobbat på Göteborgs folkhögskola i 26 år och har lång erfarenhet av att möta studerande med läs- och skrivsvårigheter.

På Göteborgs folkhögskola vill man att det ska bli rätt från början och försöker därför träffa alla som söker till årskurs ett. Under en intervju får de berätta om sig själva, sina förutsättningar och önskemål.

– En del vet med sig att de har läs- och skrivsvårigheter. Andra kanske har upplevt många misslyckanden under sin skoltid utan att riktigt förstå vad det beror på. När sådana saker kommer upp får den sökande boka en träff med mig, säger Clara Hyldgaard Nankler.

Clara brukar fråga vad som har fungerat bra och vad som har fungerat sämre under tidigare skolgång. Hon gör också tester av avkodning, läsförståelse och ger någon skrivuppgift. Målet är att ta reda på vilket stöd som den sökande kan behöva och berätta vad folkhögskolan har att erbjuda.

– Om personen visar sig ha mycket grava läs- och skrivsvårigheter rekommenderar jag att de börjar på någon annan folkhögskola som har en speciell läs- och skrivlinje. Vi hade en sådan på 1990-talet men inte nu längre.

Clara menar att de flesta tjänar på att komma igång med sitt läsande och skrivande innan de ger sig i kast med andra ämnen. Men den som

absolut inte vill gå en sådan särskild linje kan få börja studera på Göteborgs folkhögskola med individuellt stöd.

– Vi erbjuder ett tillvalsämne som heter SOL – skriv och läs. Den som har läs- och skrivsvårigheter kan välja det ämnet inom ramen för allmän linje.

Träning och kompensation

Det här läsåret går tio deltagare på SOL. De träffas fyra till sex lektioner i veckan och det är Clara och svenskläraren Maria Janmark som håller i lektionerna.

– Vår undervisning vilar på två ben, träning och kompensation. Gruppen jobbar med läsinlärnings, skrivning, språklig medvetenhet och vi har tydligt fokus på studieteknik. Vi gör minneskort, stryker under i böcker, skriver sammanfattningar och talar om inlärningsstrategier, säger Clara.

Deltagarna får även lära sig att arbeta med hjälpmedel som talsyntes och datorprogram framtagna för vuxna med dyslexi. De som går kursen har tillgång till bärbara datorer där alla de här programmen finns installerade. Stavningsprogrammet Strava Rex finns inlagt på samtliga datorer på skolan och i biblioteket

finns ytterligare en dator med talsyntes kopplad till en skannet.

- Skolan abonnerar också på en gratisjänst från Talboks- och punktskriftsbiblioteket som innebär att de studerande kan få tillgång till alla deras talböcker. De beställer boken genom bibliotekarien och får den som en ljudfil i mp3 eller en CD-skiva, säger Clara.

Samarbete för ökad tillgänglighet

Även lärarna behöver information om tekniska hjälpmedel. Clara och Maria visar gärna och låter dem prova själva.

- Här på folkhögskolan är det få lärare som följer en särskild lärobok. De använder artiklar, visar film och kopierar upp sidor här och där. För deltagare som har stora läs- och skrivsvårigheter är det viktigt att få texter digitalt, eller på papper så att de kan skanna in dem, för att kunna få dem upplästa med talsyntes, säger Clara.

Bibliotekarien hjälper gärna till men det är bra om lärarna förstår hur tekniken fungerar. Clara har också fått upp ögonen för hur viktigt det är att skolans datasupport vet hur programmen används.

- Det är de som installerar och skapar genvägar. Vi har börjat ha gemensamma möten med datasupporten. På så vis hoppas vi kunna göra det ännu enklare för deltagarna att komma åt och använda programmen.

Viktig dialog

Claras erfarenhet är att deltagare med läs- och skrivsvårigheter gynnas särskilt av ordning och reda.

- Många gillar när läraren berättar muntligt och samtidigt använder tavlan mycket och textar tydligt och strukturerat. Men de här deltagarna har ofta svårt att lyssna och anteckna samtidigt. Därför är det bra att avsätta tid för att skriva av det som står på tavlan eller att utse någon kurskamrat som kan dela med sig av sina anteckningar.

Clara försöker också introducera diktafonen så ofta hon kan. Det finns diktafoner på skolan som deltagarna kan låna för att prata in hemuppgifter på.

- Diktafonen kan också användas för att spela in föreläsningar eller språklektioner. Det är bra om deltagarna vänjer sig vid att göra så inför framtida studier på universitet eller möten i arbetslivet.

Sist men inte minst är det nyttigt med upprepning.

- Det ideala är att avsluta varje lektion med en summering. Deltagaren kan till exempel skriva loggbok och kort sammanfatta lektionsinnehållet. Det är också bra om han eller hon skriver något om hur lektionen har fungerat. Efter en tid kan loggboken bli en del av en viktig dialog mellan lärare och deltagare om vilket stöd och vilka upplägg som fungerar bäst, säger Clara.

Samlat stöd och gemensamt ansvar

Malin Holmberg ska se till att medarbetarna på Vuxenutbildningen i Kungälv är välinformerade och kompetenta på området läs- och skrivsvårigheter. Därför utbildar och handleder hon sina kollegor kontinuerligt. Malin är också en resurs för studerande som har läs- och skrivsvårigheter.

På Vuxenutbildningen i Kungälv finns sedan 20 år en specialpedagogisk enhet som heter Läs- och Skrivforum. Där arbetar Malin Holmberg. Hon är mellanstadie lärare i grunden och har utbildat sig på området läs- och skrivsvårigheter.

– En av mina uppgifter är att ge service till lärare och andra medarbetare här. Jag ger råd och kan erbjuda olika insatser för studerande med läs- och skrivsvårigheter.

Alla nya lärare som börjar på Vuxenutbildningen får gå en introduktion hos Malin. Och varje år vid terminsstart informerar hon hela kollegiet om läs- och skrivsvårigheter.

– Jag tipsar om hur lärarna kan lägga upp undervisningen och pratar om hur svårigheterna yttrar sig. Jag påminner också ständigt om att oförberedd högläsning är förbjuden och att lärarna bara får köpa in kurslitteratur som även finns inläst. Nästan alla nya läromedel ges ut även i DAISY-format så det är inte särskilt svårt att få tag på, säger Malin.

Gemensamt ansvar

Det är helt avgörande att skolledningen är positiv till verksamheten. Inställningen på Vuxenutbildningen i Kungälv är att all personal har ett gemensamt ansvar för att upptäcka och hjälpa studerande med läs- och skrivsvårigheter.

– Receptionisten kan märka att en person har svårt att fylla i webbansökan till kurserna. Eller så får studie- och yrkesvägledaren upp ögonen för att någon har svårt att läsa och skriva. All personal vet att de ska hänvisa de här personerna till mig.

Den studerande uppmanas alltså att kontakta Malin som kan göra en utredning och sätta en pedagogisk diagnos. Tillsammans gör de sedan upp en plan för studierna.

– Jag kan erbjuda en särskild kurs där vi jobbar med läsning, skrivning och stavning i egen takt. Vi arbetar också med ordkunskap, kompensatoriska datorprogram och att förbättra studietekniken.

Malins erfarenhet är att det blir bäst om den studerande börjar med att gå läs- och skrivkursen eller går den parallellt med andra ämnen. Men även den som tackar nej till kursen kan få stöd av Malin.

– De kan ändå få handledning, tillgång till inläst litteratur och kompensatoriska program bland annat. Alla som har läs- och skrivsvårigheter kan också komma hit för att göra prov och muntliga kompletteringar i lugn och ro.

Hemtrevlig studiemiljö

Läs- och Skrivforum håller till i ett trivsamt rum med bra belysning och moderna datorer. Här finns också en soffgrupp och möjlighet till gemensam fika.

– Under tidigare skolgång har våra studerande ofta fått extra stöd i kallare, baracker, korridorer och skrubbar. Så ska det inte vara här. Det här fina rummet är enbart till för dem som har läs- och skrivsvårigheter och många andra studerande tittar in avundsjukt när de går förbi. Rummet har blivit en viktig mötesplats.

– Alltför många av våra studerande har inte fått bra stöd tidigare och har på allvar börjat tro att de är dumma i huvudet. Här på Läs- och Skrivforum träffar de andra som också har dyslexi och som lyckas med sina studier. Det ger hopp och självförtroende.

Problem med CSN

Malin tycker att de har kommit långt på Vuxenutbildningen i Kungälv men fortfarande finns utmaningar och på senare tid har CSN blivit ett allt större hinder.

– Studerande med läs- och skrivsvårigheter behöver framför allt längre tid. För att kunna studera som vuxen behöver man också en god ekonomi. Tidigare har CSN oftast beviljat studier på 75 procent med studiefinansiering på heltid. Nu säger de plötsligt nej och våra studerande måste överklaga och komplettera. Ofta kräver

CSN ett personligt brev där man ska motivera sina skäl. Att be någon som har läs- och skrivsvårigheter att skriva ett långt brev – det är riktigt taskigt! Numera får jag ägna ganska mycket tid åt att hjälpa till med sådant, säger Malin.

Stödet måste vara rätt

Läs- och Skrivforum vänder sig till studerande som har gått svensk grundskola. Men det finns många fler som skulle behöva stöd. Därför har Vuxenutbildningen i Kungälv inlett ett projekt för att utveckla stödformer för vuxna med bristfälligt svenska som misstänks ha läs- och skrivsvårigheter.

– Vi är noga med att inte bunta ihop alla som har någon form av problem i samma grupp. Därför tar jag inte heller emot studerande med ADHD eller som har missbruk som huvudproblem till exempel. De behöver andra insatser.

Stödet måste vara helt rätt för att de studerande ska få möjlighet att lyckas. För många är komvux sista chansen. Om de ger upp här kommer de kanske aldrig tillbaka till studier igen. Därför är det så viktigt att bygga upp den här typen av specialpedagogiska enheter. Jag tycker att alla komvux borde ha det, säger Malin Holmberg.

Många lärare behöver ökad kunskap om dyslexi

Anette Gren är 49 år och har utbildat sig som vuxen till barnskötare, undersköterska och pedagogisk assistent/dyslexikonstult. Hon har alltid varit öppen med att hon har svårt att läsa och skriva men ofta har stödet från utbildningsanordnarna uteblivit. Först när hon började på folkhögskola föll allt på plats.

I sitt jobb som dyslexikonstult är Anette Gren ute och föreläser om dyslexi. Hon märker att många saknar kunskap om vad funktionsnedsättningen innebär.

– På skolor kan jag möta lärare som anser att elever med dyslexi är lata eftersom de inte får något gjort. De tror att eleverna kan mer om de bara lägger manken till, säger Anette.

Den här typen av misstro har även hennes yngsta son fått uppleva. Han är 19 år och har också dyslexi. Till exempel har han fått höra att han måste sluta spela datorspel på nätterna och börja lägga sig i tid.

– Att min son är jättetrött på vissa lektioner beror på att textbaserade uppgifter suger musten ur den som har dyslexi. När klassen har haft prov kan han vara helt slut. Han somnar ofta redan klockan nio. Hur många andra i hans ålder gör det? Han tog väldigt illa vid sig av lärarens orättvisa anklagelser, säger Anette.

Smet ut på toaletten

Anette minns sin egen grundskoletid som ett helvete.

– Jag hade ofta ont i magen som liten. Något av det värsta var att läsa högt i klassen.

Jag försökte räkna ut vilket stycke som skulle bli mitt och satt och övade på det innan det blev min tur. Därför hörde jag inte ett dugg av vad de andra läste.

Vid ett tillfälle sa en lärare att Anette nog var ordblind men sedan hände inget mer. Inget stöd sattes in och ingen utredning gjordes. För att skydda sig själv mot misslyckanden utvecklade Anette olika strategier och ursäakter.

– Jag sa ofta att jag behövde gå på toaletten för att kunna smita iväg.

Har upptäckt diktafonen

Idag märks Anettes dyslexi främst genom att det går för snabbt när hon läser tyst för sig själv.

– Jag läser så fort att jag missar ord. Jag kan också lägga till bokstäver där det inte ska vara några och följden blir att jag läser ett helt annat ord än det som verkligen står där.

När hon läser högt går det istället mycket långsamt. Dyslexin gör också att hon har svårt att anteckna på möten eller föreläsningar.

– Jag hinner omöjligt skriva av en OH-bild eller ta anteckningar samtidigt som någon pratar.

Om jag försöker göra det tappar jag ord och sedan förstår jag inte vad jag har skrivit.

På senare tid har hon börjat använda diktafon vid möten för att kunna lyssna igen efteråt.

– Jag önskar att jag hade kommit på det här redan under min studietid. Det hade hjälpt mig massor.

Klasskompisen hjälpte till

När grundskolan var slut fick Anette jobb som städerska på ett sjukhus. Efter något år tog hon tjänstledigt och började på en kommunal utbildning för att bli barnskötare.

– Jag var öppen från början med att jag har svårt att läsa och skriva. Min lärare sa att det inte spelade någon roll om jag stavade fel bara det gick att förstå. Något mer stöd fick jag inte där.

Att Anette ändå klarade av utbildningen berodde på att den var relativt välplanerad. Hon fick information om prov i god tid och därför hann hon läsa.

– Jag hade också hjälp av en klasskompis.

När jag hade svårt att hitta något i böckerna sa hon vilka sidor jag skulle titta på.

Fick sin diagnos

15 år senare hade Anette jobbat på förskola, på gruppboende och på äldreboende. Hon hade fått tre barn och bytt bostadsord. Då påbörjade hon en utbildning för att bli undersköterska. Den här gången fick hon kontakt med en speciallärare och ett intyg som sa att hon behövde inläst litteratur och extra tid för prov och inlämningsuppgifter.

– Men lärarna varken begrep eller brydde sig. När jag påminde om att jag behövde längre tid

sa de 'Så kan det väl inte vara. Du måste ju göra precis som alla andra.' Det var en stor besvikelse.

Anette tänkte hoppa av men studiekamraterna övertalade henne att stanna.

– Jag tog kontakt med specialläraren igen.

Hon ordnade så att jag fick all litteratur inläst och jag gjorde en större utredning. Först då fick jag diagnosen grav dyslexi och mot slutet av utbildningen började lärarna ta viss hänsyn till det, säger Anette.

Mötte förståelse och kunskap

Det var på Brunnsviks folkhögskola som Anette mötte verklig förståelse och kunskap. Där gick hon en kurs för att bli pedagogisk assistent/dyslexikonstult för några år sedan.

– Det var en annan värld. Vi var tolv stycken i gruppen och ungefär hälften av oss har dyslexi. Vi fick all litteratur inläst. Alla fick en egen dator med olika kompenserande program. Det var då jag upptäckte rättstavningsprogrammet Stava Rex och talsyntes på allvar.

Nu mera använder Anette de här programmen dagligen. Talsyntesen hjälper henne att läsa e-post, dokument och hon kan lyssna på text som hon själv har skrivit.

– Jag tycker att lärarens viktigaste uppgift är att lyssna på den studerande och självklart erbjuda inläst material, talsyntes, rättstavningsprogram och längre tid vid inlämningsuppgifter. Med sådana förutsättningar hade min egen studietid varit helt annorlunda, säger Anette.

Ingen förstod att David har dyslexi

David Lindahl är 21 år och har nyligen fått veta att han har dyslexi och troligen även dyskalkyli. Han vill läsa på universitet och för att få en bra start går han nu en läs- och skrivkurs på Skarpnäcks folkhögskola. Målet är att förbättra sitt läsande, öva upp sin studieteknik och komma underfund med vilket stöd som fungerar bäst för honom.

Det konstaterades tidigt att David Lindahl har koncentrationssvårigheter men först i somras fick han diagnosen dyslexi. Med största sannolikhet har han även dyskalkyli, som innebär specifika matematiksvårigheter, men han är inte utredd för det än. Det är alltså i vuxen ålder som David börjar få svar på varför det har varit så krångligt i skolan.

– Jag fick gå om första klass eftersom jag inte lärde mig läsa. På mellanstadiet hade jag en assistent och ibland fick jag lämna klassen för att vara i en mindre grupp. Det var lugnare i den lilla gruppen men eftersom ingen misstänkte dyslexi fick jag inte den hjälp som en dyslektiker behöver.

Skriver bra

David är inte den typiska dyslektikern. Han formulerar sig bra i skrift och har inga problem med att stava. Däremot kan han ha svårt att komma på vad han ska skriva om och uppsatserna blir sällan längre än en halv sida. Han läser sakta och vid högläsning händer det att han betonar vissa ord fel.

– Det kan till exempel vara ord med apostrof. Om det står filé kan jag läsa fille, säger David. Det svåraste för honom är emellertid att komma ihåg vad han har läst.

– Jag har alltid haft svårt att återberätta vad en text handlar om. Jag fokuserar helt och hållet på att läsa orden så att jag missar innehållet. Därför har det varit omöjligt att skriva bokrecensioner i skolan. Ibland fuskade jag och skrev om recensioner som jag hade hittat på nätet. Alla andra i klassen kunde ju och jag ville inte vara sämre.

Matte största utmaningen

På gymnasiet valde David medieprogrammet och gick i en vanlig klass utan något särskilt stöd. Han klarade sig bra i situationer där han fick uttrycka sig muntligt som när de hade diskussioner eller grupparbeten. Praktiska ämnen gick också bra. Han fick sitt enda VG i digital bild.

– Annars tyckte jag att det mesta var svårt och jag kom ingenstans i matten.

Matematiken har alltid varit Davids största utmaning.

– Jag förstår liksom inte logiken. Det är inte så att jag byter plats på siffror eller inte kan läsa ut tal, men jag har svårt att se hur det hänger ihop.

Under sin skoltid fick David göra ett begåvningstest men eftersom han klarade sig bra på det så hände inget mer.

– Mina lärare trodde kanske att jag var lat. De brydde sig inte så mycket. Jag försökte göra mitt bästa men när jag inte hängde med blev jag omotiverad.

Önskar bättre läroutbildning

David är inte arg eller bitter på sina tidigare lärare. Han inser att de hade för lite kunskap för att kunna se att hans svårigheter är tecken på dyslexi och dyskalkyli. Men han önskar att läroutbildningen hade gett dem verktyg för att upptäcka och förstå de här svårigheterna.

– Det enda som är lite synd, är att min matte lärare på högstadiet var för snäll. Jag låg väldigt nära ett godkänt i matte men skulle egentligen ha fått IG. Han gjorde allt han kunde för att hjälpa mig och godkände mig ändå för att jag skulle kunna börja gymnasiet. Just då hade det varit en katastrof om jag hade blivit underkänd men så här i efterhand kan jag tänka att det hade varit bättre om jag hade fått rätt betyg. Det hade gett mig anledning att ta tag i min dyskalkyli- och dyslexiproblematik mycket tidigare.

Förbättrar sin lästeknik

David gick ut gymnasiet med godkänt i några ämnen men inte i alla. Förra året jobbade han på ett gruppboende för vuxna med funktionsnedsättning men ville egentligen plugga vidare.

– Jag tänkte att jag måste ju ha någon form av inlärningsssvårighet. Det var dags att ta tag i situationen, säger David.

Han gick till vårdcentralen och fick remiss till en logoped som konstaterade att han har dyslexi.

Den här terminen går David på en läs- och skrivkurs på Skarpnåcks folkhögskola. Han gör det för att bli redo för universitetet och för att få en bra start där.

De är sju stycken som går kursen och hittills har de arbetat med inlärnings tekniker, skrivövningar och lästeknik.

– Jag har tidigare testat att läsa och lyssna på ljudbok samtidigt, men jag hade fel teknik. Jag lyssnade men lade lika mycket energi på att avkoda texten som i vanliga fall. Rätt sätt är att lyssna och bara låta ögonen vila på texten. Att titta på hela meningen utan att fastna på de enskilda orden. Det ger en mycket snabbare läsning, säger David.

Sedan han började läsa mer effektivt har han tagit sig igenom ett par romaner och det hör inte till vanligheterna.

– Nej, jag gillar inte att läsa. Här på folkhögskolan har jag lyssnat på och läst Oliver Twist i en lättläst version. Lättläst var lite tråkigt men ett bra sätt att komma in i en bok utan att det blev för svårt och tröttsamt. Nu läser och lyssnar jag på Ondskan av Jan Guillou i originalform och det går rätt bra även om bokstäverna är små. Jag är nästan klar med den.

Fortsättning på nästa sida.

Hitta rätt stödformer

På läs- och skrivkursen har David lärt sig att skanna in material och få det uppläst med tal-syntes. Han har också upptäckt att han klarar sig riktigt bra utan rättstavningsprogrammet Stava Rex.

– Jag testar olika saker och funderar mycket på vilket stöd som är bäst för mig och vad jag kan behöva när jag börjar på universitetet.

Han tror att det vore bäst för honom att få göra skriftlig tentamen med muntlig komplettering, och att han definitivt kommer att använda diktafon för att spela in föreläsningar.

– Jag är glad om jag slipper anteckna. Jag vet liksom inte vad jag ska skriva ned och då försöker jag få med allt och halkar efter. Det hela blir värre av att jag skriver långsamt och har dålig handstil. För mig är det mycket enklare att skriva på datorn än för hand. Det går säkert tre gånger så snabbt.

Vill göra fler utredningar

Läraren på läs- och skrivkursen är helt övertygad om att David har dyskalkyli. Men för att utreda det måste han först göra ett begåvnings-test. Som vuxen får man bekosta det själv och det kan bli dyrt – närmare 8 000 kr. David försöker nu hitta vägar för att kunna göra en sådan utredning men vet inte hur det kommer att gå. Han funderar också på om han borde göra en neuropsykiatrisk utredning.

– Min äldre bror har Aspergers syndrom och min lillasyster har ADHD. Sådant är ju ärftligt och jag kan känna igen mig i vissa drag som min syster har, säger David.

Tips på kontakter

Barn- och elevombudet

Box 23069, 104 35 Stockholm
tel 08-586 08 000
www.skolinspektionen.se/beo

Centrum för lättläst

Box 9145, 102 72 Stockholm
tel 08-640 70 90
www.lattlast.se

Diskrimineringsombudsmannen

Box 3686, 103 59 Stockholm
tel 08-120 20 700
www.do.se

Dyslexiförbundet FMILS

Solnavägen 100, 169 51 Solna
tel 08-665 17 00
www.dyslexiforbundet.se

Folkbildningsrådet

Box 380 74, 100 64 Stockholm
tel 08-412 48 00
www.folkbildning.se

Handikappförbunden (Paraplyorganisation för handikapporganisationer)

Box 1386, 172 27 Sundbyberg
tel 08-546 404 00
www.handikappforbunden.se

Handisam

Arenavägen 63, 121 77 Johanneshov
tel 08-600 84 00
www.handisam.se

Hjälpmedelisinstitutet

Box 510, 162 15 Vällingby
tel 08-620 17 00
www.hi.se

OBS! Hjälpmedelisinstitutet flyttar till ny adress i Sundbyberg den 1 oktober 2011.

Skoldatatek

www.skoldatatek.se

Skolverket

106 20 Stockholm
tel 08-527 332 00
www.skolverket.se

Socialstyrelsen

106 30 Stockholm
tel 075-247 30 00
www.socialstyrelsen.se

Specialpedagogiska skolmyndigheten

Box 1100, 871 29 Härnösand
tel 010-473 50 00
www.spsm.se

Svenska Dyslexiföreningen

Karolinska Institutet
Retzius väg 13A, 171 65 Solna
tel 08-524 868 25
www.dyslexiforeningen.se

Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Box 5113, 121 17 Johanneshov
tel 08-580 02 700
www.tpb.se

Litteraturtips

- Björn Milrad, M** (2010): *Studenter med läs- och skrivsvårigheter som deltagare i högre utbildning*. Linnéuniversitetet Växjö, Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap. Doktorsavhandling i pedagogik.
- Carlsson, N** (2011): *I kamp med skriftspråket. Vuxenstudierande med läs- och skrivsvårigheter i ett livsvärldsperspektiv*. Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik. Doktorsavhandling.
- Eliasson Roos, E** (2010): *Att möta annanheten.1: i och utanför litteraturen*. BTJ förlag.
- Eliasson Roos, E** (2010): *Att möta annanheten.2: kommenterade boktips om att leva med funktionsnedsättning*. BTJ förlag
- Ericson, B** (red) (2010): *Utredning av läs- och skrivsvårigheter*. Studentlitteratur.
- Eriksson Gustavsson, A-L** (2005): *Jag fixar det oftast. Hur industriarbetare hanterar läs- och skrivkrav i arbetet*. Studentlitteratur.
- Föhrer, U & Magnusson, E** (2010): *Dyslexi: förbannelse eller möjlighet: levnadsberättelser*. BTJ Förlag
- Föhrer, U & Magnusson, E** (2010): *Dyslexi: förbannelse eller möjlighet: att lära sig leva med läs- och skrivsvårigheter*. BTJ Förlag
- Ingvar, M** (2008): *En liten bok om dyslexi*. Natur och Kultur.
- Kere, J & Finer, D** (2008): *Dyslexi*. Karolinska Institutet.
- Lundberg, I och Reichenberg, M** (2008): *Vad är lättläst?* Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Lundgren, T** (2007): *Språk, kunskap och mänskliga förmågor*. Studentlitteratur.
- Mossige, M, Skaathun, A & Røskeland, M** (2009): *Flera vägar mot mål. Läs- och skrivsvårigheter i gymnasieskolan*. Liber.
- Myrberg, M, Eriksson Gustavsson, A-L, Eriksson, Å** (2001): *International Adult Literacy Survey, Invandrades läs-, skriv- och räkneförmåga på svenska*. Läspedagogiska Institutet EMIR, rapport nr 4, Linköpings universitet.
- Nielsen, C** (2005): *Mellan fakticitet och projekt. Läs- och skrivsvårigheter och strävan att övervinna dem*. Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik. Doktorsavhandling.
- Nya skollagen, SFS 2010:800** www.skolverket.se
- Reichenberg, M** (2008): *Vägar till läsförståelse. Texten, läsaren och samtalet*. Natur och Kultur.
- Skolverket** (2010): *Rustad att möta framtiden? PISA 2009 om 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap - Resultaten i koncentrat*. Sammanfattning av rapport 352.
- Specialpedagogiska skolmyndigheten** (2011): *Projekt PC-läsning. En sammanfattning av ett dansk projekt om effekter av IT-stöd för personer med lässvårigheter*. Rapporten finns att hämta som pdf på www.spsm.se och är en översättning av projektledaren Erik Arendals sammanfattning av projektet. Projekt PC-läsning genomfördes på Hjälpmedelsinstitutet i Danmark.
- Tebelius Bodin, A** (2010): *101 tips för framgångsrika studier*. Hjärna utbildning.
- Vetenskapsrådet** (2006): *Den hemliga koden – aktuell forskning om läsning*.
- Vetenskapsrådet** (2007): *Dyslexi – En kunskapsöversikt*. På Handisams webbplats www.handisam.se kan man ladda ned FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen kan också beställas i flera olika format som är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Tack

Stort tack till följande personer som delat med sig av sina kunskaper, erfarenheter och exempel och/eller lämnat värdefulla synpunkter på texter i skriften.

Susanne Dahlgren, Skolverket

Gunilla Dahlqvist, f.d. adjunkt och dyslexipedagog vid Gullmarsgymnasiet i Lysekil

Sven Eklöf, Dyslexiförbundet FMFLS

Malin Elgborn, Centrum för lärtläst

Ulla Föhrer, Svenska Dyslexiföreningen

Anette Gren, f.d. vuxenstuderande

Christina Hellman, universitetslektor lingvistik, Stockholms universitet

Malin Holmberg, Vuxenutbildningen Kungälv

Clara Hyldgaard Nankler, Göteborgs folkhögskola

David Lindahl, vuxenstuderande

Ingvar Lundberg, professor psykologi, Göteborgs universitet

Kerstin Molander, Utbildningsdepartementet

Gudrun Rooth, biträdande rektor på Sundsgårdens folkhögskola

Den här skriften handlar om hur utbildningsanordnare kan göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Skriften innehåller tips och exempel från kommunal vuxenutbildning och folkhögskolor.

Skriften vänder sig till anordnare av vuxenutbildning – främst rektorer och lärare. Andra målgrupper är politiker, beslutsfattare och handläggare av olika stöd.

Budskapet i skriften är att möjligheter till vuxenutbildning ska finnas för alla – inklusive personer med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

Specialpedagogiska skolmyndigheten ansvarar för statens samlade stöd i specialpedagogiska frågor. Myndigheten ger råd och stöd till skolhuvudmän i deras ansvar för en likvärdig utbildning för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning, främjar tillgången på läromedel för dessa samt driver specialskolor för vissa elevgrupper. Myndigheten fördelar också bidrag till vissa utbildningsanordnare och till vuxna med funktionsnedsättning för vissa korta studier.

ISBN: 978-91-28-00360-5 (tryckt)

978-91-28-00361-2 (pdf)

Best. nr: 00360

www.spsm.se